

ЎЗБЕКИСТОНДА СОЛИҚ ЮКИНИНГ СОЛИҚ ТЎЛОВЧИЛАР ФАОЛИЯТИГА ТАЪСИРИНИ АҲАМИЯТИ

Насимов Равшанжон Азимович

Тошкент давлат иқтисодиёт университети

Аннотация. Мақолада солиқ юки кўрсаткичининг аҳамияти, Ўзбекистонда иқтисодий хатти-ҳаракатлар ва натижаларни шакллантиришда солиқ сиёсатининг аҳамиятини кўрсатади. Улар юқори солиқ ставкалари, мураккаб қоидалар ва паст солиқ ахлоқи тадбиркорлик фаоллиги ва ривожланишига жиддий тўсиқ бўлиши жиҳатдан ўрганилган ҳамда илмий хулоса ва таклифлар шакллантирилиб, солиқ юкини ҳисоблаш йўналишлари назарда тутилган.

Биз солиқ тўловчиларнинг миллий давлат товарлари бўйича йиғилган солиқларни қандай тақсимлаш бўйича имтиёзларини яратиш, шунингдек, давлат харажатлари таркиби тўғрисида маълумот бериш солиқ тўловчилар тўлаш учун етарли деб ҳисоблаган солиқ ставкасига таъсир қиладими ёки йўқлигини текширишга қаратилган сўров эксперименти натижаларини хабар қиламиз. Биз маълумотларнинг тегишли солиқ ставкаси даражасига ҳеч қандай таъсир кўрсатмаслигини аниқлаймиз. Бироқ, солиқ тўловчилар давлат товарлари ва хизматларини молиялаштириш учун солиқ тушумларидан қандай фойдаланиш бўйича ўз афзалликларини билдирганда, юқори солиқ юкини қабул қилишга тайёр.

Калит сўзлар: солиқ ставкаси, солиқ ҳисоботи, солиқ юки, солиқ ставкалари, бюджети харажатлари, ресурс солиқлари, ер солиғи, маҳаллий солиқлар, солиқ, бюджет, солиқ имтиёзлари.

ЗНАЧЕНИЕ ВЛИЯНИЯ НАЛОГОВОЙ НАГРУЗКИ НА ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ НАЛОГОПЛАТЕЛЬЩИКОВ УЗБЕКИСТАНА

Насимов Равшанжон Азимович

Ташкентский государственный экономический университет

Аннотация. в статье показана важность показателя налоговой нагрузки, важность налоговой политики в формировании экономического поведения и результатов в Узбекистане. Они изучаются таким образом, что высокие налоговые ставки, сложные правила и низкая налоговая этика являются серьезным препятствием для предпринимательской деятельности и развития, а также формулируются научные выводы и предложения и предусматриваются направления расчета налоговой нагрузки.

Мы сообщаем о результатах эксперимента по опросу, направленного на проверку того, влияет ли создание льгот налогоплательщикам в отношении распределения налогов, собираемых на национальные общественные блага, а также предоставление информации о структуре государственных расходов на налоговую ставку, которую налогоплательщики считают достаточной для уплаты. Мы определяем, что эти данные не оказывают никакого влияния на уровень соответствующей налоговой ставки. Однако налогоплательщики готовы смириться с более высоким налоговым бременем, когда они выражают свое предпочтение в отношении того, как использовать налоговые поступления для финансирования общественных благ и услуг.

Ключевые слова: налоговая ставка, налоговая отчетность, налоговая нагрузка, налоговые ставки, расходы бюджета, ресурсные налоги, земельный налог, местные налоги, налог, бюджет, налоговые льготы.

THE IMPORTANCE OF THE IMPACT OF THE TAX BURDEN ON THE ACTIVITIES OF TAXPAYERS IN UZBEKISTAN

Nasimov Ravshanjon Azimovich
Tashkent State University of Economics

Abstract. Annotation: the article shows the importance of the indicator of tax burden, the importance of tax policy in the formation of economic behavior and results in Uzbekistan. They are studied in such a way that high tax rates, complex rules and low tax ethics are a serious obstacle to entrepreneurial activity and development, and scientific conclusions and proposals are formulated and directions for calculating the tax burden are envisaged.

We report the results of a survey experiment aimed at checking whether the creation of taxpayer benefits on how to distribute taxes collected on national public goods, as well as providing information on the composition of government spending, affects the tax rate that taxpayers consider sufficient to pay. We determine that the data does not have any effect on the level of the corresponding tax rate. However, taxpayers are willing to accept a higher tax burden when they express their preference for how to use tax revenues to fund public goods and services.

Key words: tax rate, tax reporting, tax burden, tax rates, budget expenditures, resource taxes, land tax, local taxes, tax, budget, tax credits.

Кириш.

Сўнги йилларда ривожланган давлатларда ва етакчи халқаро молия институтлари, илмий тадқиқот марказлари томонидан солиққа тортиш механизмларини такомиллаштириш масалалари, ҳусан, Ўзбекистонда ишбилармонлик муҳитини яхшилашга қаратилган ислохотларни амалга ошириш давом этар экан, ушбу ўзгаришларнинг солиқ юки ва солиқ тўловчилар фаолиятига таъсирини мониторинг қилиш муҳим аҳамият касб этади. Солиқ сиёсатининг асосига корхоналарга солиқ юкини камайтириш қўйилди. Иқтисодий ислохотларнинг биринчи босқичида белгиланган солиқларнинг юқори ставкалари маблағларни ишлаб чиқаришни ривожлантириш ва уни техник қайта жиҳозлаш, айланма маблағларни тўлдириш ва хўжалик юритувчи субъектлар сонининг ўсишини рағбатлантириш учун етарли даражада йўналтиришга имкон бермади.

Адабиётлар шарҳи.

2007 йилда миллий телекўрсатувда Италия Иқтисодиёт ва молия вазири Томмасо Падоа-Счиоппа (1940–2010) “солиқлар гўзал эканлигини айтишга журъат этишимиз керак” деган эди. Солиқлар, таълим, хавфсизлик, соғлиқни сақлаш ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш каби муҳим соҳаларда ҳар бир киши учун ўз ҳиссасини қўшишнинг жуда маданиятли усулидир¹¹⁷.

Торглер ва Счнеидер (2009) томонидан умумий фискал босим ижтимоий норманинг тегишлилиги. солиқларни тўлаш ва солиқ тўловчиларга умумий ишонч даражаси фуқароларнинг фискал адолатни идрок этишига ва солиқлардан умумий норозилик даражасига кучли таъсир кўрсатиши мумкинлигини билдирганлар.

ХуффПост (2014) томонидан солиқ тўловчилар, одатда, молиялаштириладиган давлат товарлари ва хизматларининг устувор тартибини белгилаш учун ҳукумат томонидан амал қиладиган қоидалар ҳақида кам маълумотга эга. солиқлари қандай сарфланиши ҳақида ҳеч қандай маълумотга эга эмаслар. Кам маълумот солиқ тўловчиларни давлат харажатларининг (ижтимоий) афзалликларига эътибор бермасликка ва солиқларни экзоген йўқотиш сифатида қабул қилишга ундаши мумкин. Ушбу муаммони ҳал қилиш учун солиқ идоралари батафсил маълумот беришни бошладилар.

Ли ва бошқа олимлар (2011) фикрича фискал даромадларни тақсимлаш тўғрисида: солиқ тўлашдан бўйин товлаш солиқ тўловчилар солиқ тушумларидан қандай фойдаланишни танлашларини билдирадиган вазиятга қараганда давлат харажатлари экзоген равишда жорий этилганда юқори бўлади. Солиқ ажратиш қарори солиқ тўловчилар ташқари, шунингдек, молиявий ресурслар устидан назорат йўқолиши ва мажбурлаш умумий маънода олиб келиши

¹¹⁷ The claim was made during the TV show (2007) "In mezz'ora" on the 7th of October, <http://www.ft.com/cms/s/0/ae1b99fe-76cb-11dc-ad83-0000779fd2ac.html> \l "axzz2l5tn]3uj

мумкин. Дарҳақиқат, солиқ тўловчилар бюджет қарорларини қабул қилишда иштирок этганда солиқ тўлашдан бўйин товлаш камайишини кўрсатадиган эмпирик далиллар мавжуд айтишган.

Кирчлер (2007) томонидан солиқ тўловчиларни турли хил жамоат товарлари ва хизматларига солиқ тушумлари қандай тақсимланиши ҳақида ўйлашга мажбур қилиш ва уларнинг солиқ ажратиш қароридаги иштирокини кучайтириш солиқларни тўлашнинг қабул қилинадиган афзалликларини, солиқ юкининг етарлилиги тўғрисидаги қарорни ва умуман олганда уларнинг солиққа мувофиқлигини ошириши мумкин. Ушбу тадқиқот натижалари кутилган йўналишда ҳаракат қилмоқда, чунки улар солиқ тўловчиларнинг имтиёзларини ошириш уларнинг юқори солиқ юкини қабул қилишга тайёрлигини оширади. Давлат харажатлари тўғрисида шаклланишни таъминлаш етарли солиқ ставкаси даражасига таъсир қилмайди деган.

Назаров ва бошқа олимлар (2021) томонидан “Ўзбекистон Республикасида солиқ тўлашдан бўйин товлаш ҳолатларини баҳолаш: Кичик ва ўрта корхоналарни ўрганиш бўйича далиллар”. Ушбу тадқиқот Ўзбекистонда кичик ва ўрта корхоналар ўртасида солиқ тўлашдан бўйин товлашнинг тарқалишини таҳлил қилади. Муаллифлар бизнес эгалари ўртасида сўров ўтказиб, юқори солиқ ставкалари ва мураккаб солиқ қоидалари солиқ тўлашдан бўйин товлашга ёрдам берувчи асосий омиллар эканлигини аниқладилар.

Қўчқоровнинг (2011) “Солиқ ислохотининг Ўзбекистондаги тадбиркорлик муҳитига таъсири таҳлили”. Ушбу тадқиқотда сўнгги пайтларда амалга оширилган солиқ ислохотларининг Ўзбекистонда тадбиркорлик муҳитига таъсири ўрганилади. Муаллиф солиқ ставкалари, имтиёзлар ва бошқа сиёсат ўзгарувчиларидаги ўзгаришларни таҳлил қилади ва уларнинг тадбиркорлик фаолияти ва инвестицияларга таъсирини баҳолайди.

Юқоридаги фикрлардан келиб, умуман олганда, ушбу тадқиқотлар иқтисодий хатти-ҳаракатлар ва натижаларни шакллантиришда солиқ сиёсатининг муҳимлигини таъкидлайди. Улар солиқ юки фирма хатти-ҳаракати, инвестициялар ва иқтисодий ўсишга сезиларли таъсир кўрсатиши мумкинлигини ва солиқ сиёсати даромад эҳтиёжларини иқтисодий рағбатлантириш билан мувозанатлаш учун эҳтиёткорлик билан ишлаб чиқишини таклиф қилади.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Ампирик далиллар шуни кўрсатадики, солиқ тўловчиларнинг хатти-ҳаракатлари ва уларнинг солиқларга бўлган муносабати уларнинг ҳукумат қарорларида иштирок этиш даражасига таъсир қилади. Солиқ тўловчиларнинг ҳукумат қарорларида иштирок этишининг таъсири аниқ ва аниқ бўлса-да, маълумотларнинг солиқ маънавиятига қандай таъсир қилишини тушуниш адабиётда очик савол бўлиб қолмоқда. Мисол учун, солиқ тўловчиларнинг бойлик тақсимоти ҳақида нотўғри этиқодлари борлиги тасвирланган, бу эса ўз навбатида уларнинг қайта тақсимлашга бўлган муносабатига таъсир қилиши мумкин. Шу муносабат билан, маълумот бериш солиқ тўловчиларнинг нотўғри эътиқодларини тузатишга ёрдам беради ва шунинг учун уларнинг хатти-ҳаракатларига сезиларли таъсир кўрсатади. Шунга қарамай, давлат харажатлари ҳақида маълумот беришнинг таъсири ҳам соҳада, ҳам лаборатория шароитида жуда ноаниқ. Хусусан, давлат харажатларининг ҳозирги даражасини кам баҳолайдиганлар ўзларининг холис эътиқодларини тузатувчи маълумотларга нисбатан сезгирроқ. Бошқа томондан, тўғри ҳисоб-китоблар ҳақида ҳисобот берадиган ва давлат харажатлари даражасини ошириб юборадиган субъектларга сезиларли таъсир кўрсатмайди. Юқорида қайд этилган тадқиқотлардан фарқли ўлароқ, биз давлат харажатлари тўғрисидаги маълумотлар ва солиқ тўловчилар тўлаш учун етарли деб ҳисоблаган солиқ юки даражаси ўртасидаги муносабатларга эътибор қаратамиз лозим бўлади.

Агар солиқ тўловчиларнинг имтиёзларини ҳақиқий давлат харажатлари билан мослаштиради, солиқ тўловчилар солиқлардан қониқишларини ва солиқ юкининг етарлилигини оширишни кутишлари мумкин. Шундай бўлса - да, салбий ҳис-туйғулар ҳали афзал мувофиқ ижобий ҳис-туйғуларини оғир мудроқ мумкин, қайси охир-оқибатда норози солиқ тўловчилар олиб келиши мумкин. Бу шунингдек, ахборот билан таъминлаш солиқ тўловчи истаклари ва давлат харажатлари ўртасидаги афзал номувофиқлик сақлаб, қайси ахборот ошкор этса, ҳар қандай бўлса, солиқлар томон солиқ тўловчи муносабат фақат арзимас таъсири. Ушбу фикрларни ҳисобга олган ҳолда, биз имтиёзни аниқлаш солиқ тўловчиларнинг ҳис-туйғулари ва хатти-ҳаракатларига ижобий таъсир кўрсатиши мумкин, шунинг учун солиқ тўловчилар қабул қилишга тайёр бўлган солиқ юкини оширади.

Миллий иқтисодиётни ривожлантиришнинг устувор йўналишларига мувофиқ солиқ соҳасида солиқ ва йиғимларни тўлаш учун энг қулай шароитларни таъминлайдиган солиқ сиёсатини амалга ошириш зарур. Солиқ юкини камайтириш, солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштириш, иқтисодиётнинг инвестициявий жозибдорлигини яхшилаш, хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини фаоллаштириш, янги иш ўринлари яратиш, товарлар ва хизматлар ички бозорини тўйдириш, экспорт маҳсулотлари ҳажмини ошириш ва мамлакат аҳолиси фаровонлигини оширишнинг қайтарилмас жараёнини таъминлаш учун мустақкам шароитлар яратилиши лозим.

Модомики, давлат солиқ сиёсати нафақат фискал мақсадларга эга бўлганлиги сабабли, ушбу соҳадаги иқтисодиётни давлат томонидан тартибга солиш солиқ орқали тартибга солиш билан амалга оширилади. Бошқача қилиб айтганда, солиқ сиёсати ва солиқ орқали тартибга солиш бутунлай ва хусусий равишда ўзаро боғлиқ бўлиб, солиқ орқали тартибга солиш солиқ сиёсати стратегиясининг алоҳида ва жуда муҳим йўналиши бўлиб хизмат қилади.

Республиканинг ижтимоий йўналтирилган иқтисодиётни қуришга йўналтирилганлиги биринчи режага солиқ сиёсатининг ижтимоий контекстини илгари суради. Ушбу соҳада давлат томонидан тартибга солишнинг устуворлиги, албатта, бюджет сиёсатига тегишли бўлсада, амалиёт шунини кўрсатадики, баъзи ҳолларда ижтимоий муаммоларни ҳал қилиш учун солиқ сиёсати воситаларидан фойдаланиш мақсадга мувофиқ ва самаралидир.

Ўзбекистон Республикасида солиқ юкининг солиқ тўловчилар фаолиятига таъсирининг эволюцион таҳлили солиққа тортишнинг тарихий ва ҳозирги тенденцияларини ҳамда унинг солиқ тўловчилар хулқ-атворида таъсирини ўрганишни назарда тутди. Бунда солиқ тушумлари, солиқ ставкалари, солиқ мажбуриятлари ва солиқ тўловчиларнинг вақт ўтиши билан хатти-ҳаракатлари ҳақидаги маълумотларни таҳлил қилиш, шунингдек, Ўзбекистонда солиқ тизимини шакллантирувчи институтсионал ва ҳуқуқий асосларни ўрганиш киради.

Ўзбекистонда солиқ юкининг иқтисодий фаоллик ва ўсишга таъсири мураккаб ва кўп қиррали. Бир томондан, солиқлар ҳукумат учун даромад манбаи бўлиб хизмат қилиши мумкин, кейинчалик у иқтисодий ўсишни қўллаб-қувватловчи давлат хизматлари ва инфратузилма лойиҳаларини молиялаштириш учун ишлатилиши мумкин. Бошқа томондан, юқори солиқ ставкалари ёки ҳаддан ташқари солиққа риоя қилиш талаблари тадбиркорликни сусайтириши, инвестицияларни камайтириши ва иқтисодий ўсишга тўсқинлик қилиши мумкинлиги сир эмас албатта.

Солиқ тўловчиларнинг қанча солиқ тўлаш ва тўлаш тўғрисида қарор қабул қилишига таъсир қилувчи омилларга келсак, бир нечта омиллар таъсир қилади. Корхоналар учун солиқ тизимининг ҳажми ва мураккаблиги, солиқ ставкалари даражаси ва коррупция даражаси солиққа риоя қилишга таъсир қилиши мумкин. Бундан ташқари, давлат хизматларининг сифати, бизнес юритишнинг қулайлиги ва молиялаштиришнинг мавжудлиги каби омиллар ҳам солиқ тўловчиларнинг хатти-ҳаракатларига таъсир қилади. Ўзбекистоннинг турли тармоқлари ва ҳудудларида бу омиллар турлича бўлиши мумкин. Масалан, қишлоқ жойларда солиқ қонунлари ва қоидалари ҳақидаги маълумотлардан фойдаланиш чекланган бўлиши мумкин ва ҳукуматнинг солиқ қонунларини қўллаш қобилияти шаҳарлардагига қараганда заифроқ бўлиши мумкин. Худди шундай, қурилиш ёки қишлоқ хўжалиги каби айрим тармоқларда солиқ қонунчилигига риоя қилиш ишнинг табиати ва норасмий бизнес амалиётларининг кенг тарқалганлиги сабабли қийинроқ бўлиши мумкин. Ўзбекистонда солиқ тўловчиларнинг хулқ-атворида таъсир этувчи турли омилларни тушуниш, иқтисодий ўсиш ва ривожланишни рағбатлантириш мақсадида даромадларга бўлган эҳтиёжни мувозанатлаштирадиган самарали солиқ сиёсатини ишлаб чиқмоқчи бўлган сиёсатчилар учун муҳимдир.

Ўзбекистон Республикасида адолатли, шаффоф, узоққа мўлжалланган ва халқаро андозаларга жавоб бера оладиган солиқ тизимини яратишга қаратилган солиқ ислохотлари иқтисодий, ҳуқуқий жиҳатдан ҳар томонлама асосланган ҳамда солиқ тўловчилар учун қулай ва манфаатли эканлигини кўрсатмоқда.

Биринчи навбатда, тадбиркорлик субъектлари ва инвесторлар фаолиятини солиқ соҳасида кафолатлашнинг ҳуқуқий асоси яратилиб, янги Солиқ концепцияси, Солиқ кодекси ва 150 дан ортиқ қонун, Фармон, қарор ва бошқа меъёрий ҳужжатлар қабул қилинди. Тенг рақобат шароитини яратиш мақсадида 80 дан ортиқ турли солиқ имтиёзлари бекор қилинди. Индивидуал имтиёзлар бериш амалиётидан воз кечилди. Солиқ юкини кескин пасайтириш мақсадида Солиқ турлари 13 тадан 9 тага камайтирилди.

Товар айланмасидан 3,2 фоиз миқдорда олинаниган ажратмалар ҳамда Ободонлаштириш ва ижтимоий инфратузилмани ривожлантириш солиғи (8 фоиз) тўланиши бекор қилинди, мулк солиғи ставкаси 5 фоиздан 1,5 фоизга пасайтирилди, ҚҚС ставкаси 20 фоиздан 12 фоизга туширилди. Ягона ижтимоий тўлов ставкалари 25 фоиздан 12 фоизга туширилиши ҳамда Даромад солиғини ҳисоблашнинг ошиб борувчи шкаласидан (энг юқори ставкаси - 22,5 фоиз) воз кечилиб, қатъий 12 фоизга туширилиши натижасида иш ҳақиға солиқ юки қарийб 2 баравар пасайди.

Солиштириш учун: Европа давлатлари Швецияда даромад солиғи ставкаси 56,9%, Англияда 20-45%, Данияда 55,6%, Испанияда 45%, ҚҚС ставкаси Дания, Норвегия, Швецияда — 25 %, Финляндияда — 24%, Венгрияда — 27 %, Россия, Беларусь ва Украинада — 20 %.

Солиқ органларини хизмат кўрсатувчи ташкилотга айлантириш.

Муҳтарам Президентимиз томонидан солиқ идоралари олдиға қўйган янги вазифа – “Солиқ идораси – тадбиркорға кўмакчи” тизимини қўллаш тадбиркорларға амалий ёрдам кўрсатишдаги энг муҳим ишлардан бўлди. “Солиқчи – тадбиркорға кўмакчи” тамойили асосида ишларнинг ташкил этилиши натижасида биргина 2022 йилда:

Солиқ ҳисоботларини автоматлаштириш орқали солиқ ҳисоботларини ихтиёрий тақдим этиш кўрсаткичи 99 фоизға етди. Кадастр агентлиги маълумотлари жамланганлиги ҳамда “Е-имтиёз” дастури орқали республика бўйича 66,5 мингта ноқишлоқ ер солиғи тўловчилари ҳамда 61,9 мингта мол-мулк солиғи тўловчиларнинг ҳисоботлари тўлиқ автоматлаштирилди. Айланмадан олинаниган солиқ ҳисоботи республика бўйича 359,4 мингта тўловчиға 100 фоиз тўлиқ автоматлаштирилди. Электрон ҳисобварақ-фактура, онлайн назорат касса техникаси, “маркетплейс” тизими маълумотлари ҳамда Божхона кўмитаси билан реал вақт режимида маълумот алмашишни жорий этиш орқали ҚҚС ҳисоботи 173,9 мингта тўловчиға (86 фоиз) автоматлаштирилди. Қўшилган қиймат солиғи бўйича вужудға келган манфий фарқ суммаларининг белгиланган тартибда қайтариб берилиши натижасида, 2022 йилда солиқ тўловчиларға 20,1 трлн.сўм қоплаб берилди ёки 2021 йилға нисбатан қарийб 7,6 трлн.сўмға кўп маблағ қайтарилади. Бўш турган бинолар, фойдаланилмаётган ишлаб чиқариш майдонлари, яшаш учун мўлжалланмаган иншоотлар, шунингдек, тугалланмаган қурилиш объектларига ҳамда ушбу объектлар билан банд бўлган ер участкаларига нисбатан мол-мулк ва ер солиқларининг оширилган ставкаларини қўллаш бекор қилиниб, 18,5 мингта объект мулкдорларига 1,7 трлн сўм солиқларни ҳисобланиши тўхтатилди ҳамда 20,5 мингта объект мулкдорларға нисбатан таъсирчан солиқ механизми қўлланилиши натижасидан ҳосил бўлган 1,8 трлн сўмлик солиқ қарзи ҳисобдан чиқарилди. Хорижий валютадаги тушумни кечиктириш ҳолати учун қўлланиладиган молиявий жарима миқдори 2 бараварға камайтирилди.

2022 йил давомида 2 507 та хўжалик субъектларига молиявий жарима миқдори 2 бараварға камайтирилиши натижасида 752,9 млрд сўм миқдоридаги сумма хўжалик субъектлари ихтиёрида қолган. Дебитор ва кредитор қарздорликлар муддатини ўтказиб юборганлик учун маъмурий жарима қўллаш бекор қилинди. Бухгалтерия ҳисоби субъектлари томонидан молиявий ҳисоботларни солиқ ва статистика органларига ҳар чорақда тақдим этиш талаби бекор қилинди. Экспорт қилишдан олинган даромадлар ҳажмининг улушидан қатъий назар, экспорт қилинган товарлар (хизматлар) қисмиға нисбатан фойда солиғи ва айланмадан олинаниган солиқ солинмаслиги белгиланди.

Кичик ва ўрта бизнес тоифасиға кирувчи тадбиркорлар учун солиқ тўловларини 6 ойға фоизсиз бўлиб-бўлиб тўлаш ҳуқуқи берилди. Солиқ ҳисоботини белгиланган муддатларда тақдим этмаганлик учун молиявий жарима бекор қилинди. Шу билан бирға, 8 973 та субъектнинг 804,3 млрд сўм солиқ қарзини тўлаш муддати узайтирилди. Телевидения ва радио орқали 9,5 мингта, ижтимоий тармоқлар орқали берилган ахборотлар 35,7 мингтани ташкил этди. Call маркази томонидан 878,7 мингта қўнғироқлар орқали тадбиркорларға мажбуриятларини бажаришға кўмаклашилди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Давлат солиқ хизмати органлари фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2018 йил 26 июндаги ПҚ-3802-сон қарорига мувофиқ солиқ хизмати органларида 2019 йилдан бошлаб Йирик солиқ тўловчилар бўйича ҳудудлараро давлат солиқ инспекциясини ташкил этилиб, хизмат кўрсатишнинг марказлашган тизими соҳалар бўйича белгиланди ва бугунги кунда 962 та солиқ тўловчиларға хизмат кўрсатмоқда. Инспекциянинг ташкил этилиши билан солиқ тўловчиларға хизмат кўрсатиш, солиқ маъмурчилигининг сифати ошиши натижасида бюджетға тушадиган

маблағлар миқдори 2022 йил якуни билан 88,3 трлн.сўмни ташкил этиб, 2019 йилга нисбатан қариб 2,5 баробарга кўп тушум таъминланди. Шунингдек, қўшилган қиймат солиғи тўловчиларга кўрсатиладиган хизматлар сифатини ошириш мақсадида солиқ маъмурчилигини марказлашган ҳолда ҳудудий солиқ бошқармалари томонидан амалга оширилиши жорий этилди (5 йил давомида ҚҚС тўловчилар сони 6,7 минтадан 173,9 мингтага ёки 26 баробарга, тушум 13,8 трлн.сўмдан 32,8 трлн. сўмга ёки 2,4 баробарга ошган). Солиқ тўловчиларга солиқ мажбуриятларини бажаришда кўмаклашиш мақсадида “Солиқ-сервис” давлат унитар корхонаси ташкил этилди.

Солиқ тўловчилар фаолияти юзасидан ташкил этиладиган текширишлар сони 13 тадан 3 тага қисқартирилди ҳамда халқаро амалиётнинг муваффақиятли тамойилларини назарда тутувчи солиқ текширувини ўтказиш бўйича услубий қўлланма тасдиқланди. Солиқ хавфларини инсон омилсиз таҳлил қилиш тизими ишлаб чиқилди ва жорий этилди, бу солиқ таваккалчилигини баҳолаш ва уларни кейинчалик хавф сегментларига тақсимлашнинг виждонли мезонлари ва хизмат кўрсатиш сиёсатини танлаш асосида солиқ тўловчиларни аниқлаш имконини беради. Текширувдан олдинги таҳлил - 400 та мезон асосида “Автокамерал” тизими жорий қилиниб, солиқ тўловчиларга мезонлар ошкора кўринишининг йўлга қўйилиши, солиқ тўловчиларга хато-камчиликларини мустақил бартараф қилиш имкониятларини янада кенгайтди ва уларда солиқ текширувларини ўтказилишининг олди олинди. Бу имкониятдан 49 723 та солиқ тўловчилар самарали фойдаланиб, жами 2,3 трлн сўм қўшимча ҳисоблаб тузатилган қайта ҳисоботларини тақдим қилдилар. Натижада ушбу тадбиркорлик субъектларида ҳеч қандай солиқ текширувлари ўтказилмади ҳамда уларга нисбатан 1,1 трлн сўм молиявий жарима қўлланилиши олди олинди.

Солиқ ислохотларини амалга оширилиши пировардида:

Фаолият кўрсатаётган хўжалик субъектлари сони 541,5 мингтага етиб, 2018 йилга нисбатан 105,4 мингтага 24%) кўпайди. Қўшилган қиймат солиғининг жами тушумдаги улуши 2020 йилда 19,8 фоизни, 2021 йилда 20 фоизни ва 2022 йилда 22,1 фоизни ташкил этди. Шунингдек, жисмоний шахслардан олинadиган даромад солиғи бўйича тушумлар 2018 йилга нисбатан 11,0 трлн.сўмга ёки 1,8 баробарга, ўтган йилга нисбатан 5,4 трлн. сўмга кўпайиб, 24,3 трлн. сўмни ташкил этди. Маълумот учун қайд этиш жоизки, 2022 йил якунларига кўра, аҳолини расмий равишда рўйхатдан ўтиб қонуний ишлайдиган қисми 5,1 млн кишини ташкил этиб, 2018 йилга нисбатан 1,2 минг кишига (31 фоизга) ошди. Ресурс солиқлари бўйича 2022 йилда тушумлар 23,9 трлн. сўмни ташкил этиб, 2018 йилга нисбатан 11,4 трлн.сўмга, ўтган йилга нисбатан эса 0,9 трлн. сўмга ўсди.

2022 йил давомида 130,6 мингта хўжалик субъектлари 72,9 трлн сўмлик солиқ имтиёзларидан фойдаланиб, 2021 йилнинг мос даврига нисбатан 60 фоизга ўсган. 2022 йилда “E-ijara” интерактив хизматида ижарага берувчилар сони 186 219 тани, рўйхатга олинган шартномалар сони 325 513 тани ташкил этди. Ушбу шартномаларнинг умумий суммаси 8,5 трлн сўмни, шартнома суммасига нисбатан ҳисобланган солиқ суммаси 486,1 млрд сўмни, шу жумладан даромад солиғи 240 млрд сўмни ташкил этди. Турар жой эгалари билан талабалар ўртасида 44 268 та ижара шартномаси тузилиб, ижарага берувчиларга 12,7 млрд сўмлик солиқ имтиёзлари берилди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Тадбиркорлик фаолияти ва ўзини ўзи банд қилишни давлат томонидан тартибга солишни соддалаштириш чоратадбирлари тўғрисида” ПҚ-4742-сон қарорига мувофиқ 67 турдаги фаолият билан шуғулланувчи жисмоний шахсларга ўзини-ўзи банд қилган фуқаро сифатида рўйхатдан ўтиб, фаолият юритиш имконияти яратилди (бугунги кунда ўзини-ўзи банд қилиш фаолият турлари 102 тани ташкил этади).

Бунда, ўзини-ўзи банд қилган шахс ўз фаолияти бўйича олган даромадлари солиқа тортилмаслиги белгиланиб, ихтиёрий равишда БХМ 0,5 бараварини тўлаган ҳолда меҳнат стажи ҳисоби юритилиши жорий этилди. Ташқи меҳнат миграцияси ва ўзини ўзи иш билан банд қилган фуқароларни ижтимоий ҳимоялаш институти яратилиб, расмий рўйхатдан ўтганлар сони қарийб 1,6 млн.га етди. “Автотранспорт воситаларини бошқаришда ва йўналишсиз такси фаолиятини амалга оширишда қўшимча қулайликлар яратиш тўғрисида” 2022 йил 7 июлдаги ПҚ-311 сон қарорга мувофиқ 2022 йил 1 сентябрдан бошлаб Енгил автотранспорт воситаларида ташиш фаолияти (такси) ўзини-ўзи банд қилган шахслар шуғулланиши мумкин бўлган фаолият турлари рўйхатига киритилди. 50 908 нафар фуқаро енгил автотраспортда йўловчи ташиш фаолияти бўйича рўйхатдан ўтган. “Касаначиликни янада ривожлантиришга оид қўшимча чора-

тадбирлар тўғрисида” 2023 йил 24 февралдаги ПҚ-70-сон қарори билан Ўзини ўзи банд қилган шахслар шуғулланиши мумкин бўлган фаолият турлари касаначилик усулида шуғулланиш мумкин бўлган 19 та йўналиш билан тўлдирилди.

Хулоса ва таклифлар.

Хулоса қилиб айтганда, солиқ юкини ечишга солиқ кодексини қайта кўриб чиқиш ва соддалаштириш, солиқ имтиёзларини жорий этиш, солиқ солинадиган базани кенгайтириш, солиқ ундириш механизмларини такомиллаштириш, прогрессив солиққа тортишни ҳисобга олиш ва солиқ қонунчиликамга риоя қилишни рағбатлантириш каби стратегиялар мажмуаси орқали эришиш мумкин. Мураккаб солиқ кодекси чалкашликларга олиб келиши ва солиқ тўловчиларга юкни ошириши мумкин. Солиқ кодексини қайта кўриб чиқиш ва соддалаштириш орқали солиқ тўловчилар ўзларининг солиқ мажбуриятларини яхшироқ тушунишлари мумкин, бу эса уларга риоя қилишнинг яхшиланишига олиб келади. Солиқ имтиёзлари солиқ тўловчиларни қайта тикланадиган энергияга сармоя киритиш ёки янги бизнесни бошлаш каби муайян фаолият билан шуғулланишга ундаши мумкин. Солиқ имтиёзларини бериш орқали ҳукумат керакли хатти-ҳаракатларни рағбатлантириши ва умумий солиқ юкини камайтириши мумкин.

Прогрессив солиққа тортиш, бунда кўпроқ даромад олганлар ўз даромадларининг юқори фозини солиққа тўлайдилар, солиқ юкини осонроқ тўлашга қодир бўлганларга қайта тақсимлашга ёрдам беради. Бунга янада прогрессив солиқ тизимини жорий этиш ёки юқори даромадли шахслардан олинадиган солиқларни ошириш орқали эришиш лозим.

Адабиётлар/Литература/Referece:

HuffPost, (2014) *Most Americans Have No Clue How Their Tax Dollars Are Spent*. Retrieved. https://www.huffingtonpost.com/casey-bond/most-americans-have-income-tax_b_5030333.html. (Accessed 20 January 2018).

Kirchler, E. (2007) *The Economic Psychology of Tax Behavior*. Cambridge University Press, Cambridge, UK.

Li, S.X., Eckel, C.C., Grossman, P.J., Brown, T.L., (2011). *Giving to government: voluntary taxation in the lab*. *J. Publ. Econ.* 95 (9), 1190–1201.

Torgler, B., Schneider, F., (2009) *The impact of tax morale and institutional quality on the shadow economy*. *J. Econ. Psychol.* 30 (2), 228–245.

Акбаров Д., Маматқулов Ш. “Ўзбекистондаги солиқ маънавияти: эмпирик таҳлил”. <https://www.oecd.org/ctp/tax-global/what-drives-tax-morale.pdf>

Исаев, Ф. (2021). Солиқ юкини аниқлаш методикасини такомиллаштириш. *Iqtisodiyot Va ta'lim*, (6), 86–91. https://doi.org/10.55439/ECED/vol_iss6/a286

Кўчқоров А. (2011) “Солиқ услоҳотининг Ўзбекистондаги тадбиркорлик муҳитига таъсири таҳлили”. *September European Journal of Business and Economics* 3 DOI:10.12955/ejbe.v3i0.113.

Назаров М., Охунов М. ва Абдуллаев Ф. (2021) “Ўзбекистон Республикасида солиқ тўлашдан бўйин товлаш ҳолатларини баҳолаш: Кичик ва ўрта корхоналарни ўрганиш бўйича далиллар”. <https://www.adb.org/publications/asia-sme-monitor-2021-volume-2>

Насруллоев Ҳ. Солиқ маъмурчилигимга замонавий ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш орқали солиқ базасини кенгайтириш истиқболлари (PhD) илмий даражасини олиш учун ёзилган дисс. автореферати. – Тошкент, 2023.

Нормурзаев, У. (2023). Солиқ имтиёзлари бериш тартибини такомиллаштириш масалалари. *Iqtisodiyot Va ta'lim*, 24(1), 334–339. https://doi.org/10.55439/ECED/vol24_iss1/a51

Нормурзаев, У. (2023). Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси доирасида молия бозорининг долзарб муаммолари тадбиркорликни тенг рақобат шароитларини яратиш ҳамда яширин иқтисодиёт улушини қисқартириш йўлари. <https://inlibrary.uz/index.php/financial-market-growth/article/view/19032>

Нормурзаев, У. (2023). Яширин иқтисодиётни камайтиришда солиқ органларининг аҳамияти. *Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil*, 1(2), 215–221. Retrieved from <https://e-itt.uz/index.php/eitt/article/view/66>

Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт ва молия вазирлиги ҳузуридаги Солиқ қўмитаси маълумотлари. www.soliq.uz.